

Namjere, stavovi i znanje o dojenju uzoraka studenata Veleučilišta u Bjelovaru smjer sestrinstvo

Marija Čatipović¹, Karolina Lipak Štefančić², Mirna Žulec³, Zrinka Puharić³

Znanje, stavovi i namjere zdravstvenih djelatnika o dojenju su važni ne samo zbog njihovih osobnih odluka nego i profesionalnog nastupa prema budućim ili mladim roditeljima u pogledu inicijacije i održavanja dojenja. Cilj rada je utvrditi namjere, stavove i znanje studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru o dojenju. Podatci su prikupljeni validiranim upitnikom, a razlike prema načinu studiranja i spolu analizirane su t-testom i Mann-Whitneyjevim testom. Najlošije rezultate na BIAKQ upitniku na česticama namjere studenti su ostvarili na pitanju dojenja nakon navršene dvije godine i dojenja na radnome mjestu, na česticama stavova na pitanju pomoći oca majci koja doji na radnome mjestu, dojenju dužem od dvije godine, ekvivalentnosti zamjenske hrane i majčinog mlijeka te zakonske regulative prava na dojenje u javnosti. Najlošiji rezultat na česticama znanja ostvaren je na pitanju hranjivosti i kakvoće zamjenske hrane u odnosu na majčino mlijeko. Rezultati studenata se nisu statistički značajno razlikovali prema načinu studiranja ni spolu, najbliža značajnosti je bila razlika u stavovima ženskih i muških ispitanika ($p=0,06$). Istraživanje pokazuje da je znanje studenata nedostavno, a znatno veći problem su stavovi i namjere koji odstupaju od uputa struke. Iz toga proizlazi spoznaja o nužnosti strukturirane i kontinuirane edukacije o dojenju (ne samo budućih nego i završenih zdravstvenih djelatnika) radi ažuriranja znanja o važnosti dojenja i majčinog mlijeka recentnim spoznajama i uvježbavanja individualnih i skupnih tehnika usmjerenih korekciji nezdravih i nepoželjnih namjera i stavova o dojenju. Rezultate takve edukacije nije moguće mjeriti školskim ocjenama (jer one ne uzimaju u obzir namjere i stavove), nego specijaliziranim validiranim upitnicima.

Ključne riječi: DOJENJE; EDUKACIJA

UVOD

Postupke zdravstvenih djelatnika u pružanju potpore dojenju ne definira primarno njihovo znanje, nego stavovi i namjere. Istraživanja potvrđuju da je i samo znanje nedostavno, počevši od programa studija medicinskih sestara i liječnika (1, 2). No pravi problem je kontradiktornost znanja i stavova zdravstvenih djelatnika. Primjer je neslaganje s politikom dojenja u javnosti uz istodobno znanje da je dojenje najbolji način prehrane za dijete (2). Ako to zdravstveni djelatnik zna, kao i to da je temeljno pravo svakog djeteta da bude zdravo hranjeno, onda je nelogično i nemoralno tvrditi da dijete na tu najbolju prehranu (koju su mu roditelji voljni pružiti) ima pravo samo unutar četiri zida. Ta kontradiktornost upućuje na sukob znanja i stava, pri čemu će stav vjerojatno odnijeti prevagu u smislu realizacije kroz ponašanje.

Zdravstveni djelatnik s takvim konfliktom znanja i stava imat će poteškoća ako u svom radu dođe u situaciju pružanja pomoći i potpore majkama koje doje (trudnički tečajevi, skupine za potporu dojenju, rad u rađaonici i rodilištu itd.).

Opravdanje za nezadovoljavajuće rezultate u pogledu trajanja isključivog i dojenja uz dohranu često projiciramo na farmaceutsku industriju. Ona proizvodi zamjensku hranu

¹ Pedijatrijska ordinacija Marija Čatipović, Bjelovar

² Opća bolnica „dr. Ivo Pedišić“, Odjel nefrologije i hematologije, Sisak

³ Veleučilište u Bjelovaru, Stručni studij Sestrinstvo, Bjelovar

Adresa za dopisivanje:

Prim. mr. sc. Marija Čatipović, dr. med., Borisa Papandopula 26, 43000 Bjelovar, E-mail: mcatipov@gmail.com

Primljeno/Received: 29. 12. 2020., Prihvaćeno/Accepted: 19. 01. 2021.

zato da je prodaja, pa je logično i očekivano da će je prikazivati jednako dobrom ili još boljom od majčinog mlijeka. Istina, to nije zakonski prihvatljivo (3), ali nije farmaceutska industrija kriva što se takvo ponašanje ne sankcionira. Tako je istraživanje u Meksiku pokazalo da je dio majki dobivao besplatne uzorke nadomjestaka za majčino mlijeko, da njihove naljepnice uključuju slike/tekst koji idealiziraju njihovu uporabu itd. (4). Svakodnevna praksa potvrđuje isti problem u Hrvatskoj, pa čak pojedini zdravstveni djelatnici osobno sudjeluju u promociji zamjena za majčino mlijeko. Dokaz da nezadovoljstvo za postignuto ne treba pripisivati samo farmaceutskoj industriji, je i to da veliki broj magistara farmacije i drugih djelatnika ljekarni, pa i sam Farmaceutsko-bioke-mijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, sudjeluju u aktivnostima „Ljekarne - prijatelji dojenja“ (5).

Ekološka osviještenost nije osnažena u pitanju negativnog ekološkog utjecaja proizvodnje zamjenske hrane (6), zane-maruju se ekonomski troškovi kao i blagodati dojenja za razvoj emocionalnog odnosa majke i djeteta i nutritivne te imunološke prednosti majčinog mlijeka. U stručnoj literaturi nailazimo na kontradiktorna mišljenja o blagodatima majčinog mlijeka (7, 8), što je bar dijelom vezano za metodološka načela izrade znanstvenog rada. Treba li nas to obeshrabriti? Nikako! Takvih situacija ima i u drugim granama medicine, ali njihovi supspecijalisti i strukovna društva imaju jasne stavove te od svojih članova očekuju da ih se i pridržavaju. Tako treba postupiti i u ovom slučaju, pa oni koji su odlučili pomagati roditeljima u njihovoj namjeri da se njihova djeca doje moraju imati u tome dovoljno znanja i jasne stavove usklađene sa stavovima UNICEF-a, WHO-a i Hrvatskog pedijatrijskog društva te pružiti svu pomoć roditeljima.

Treba uporno raditi na kvalitetnoj edukacije mladih naraštaja zdravstvenih djelatnika, koja ne smije biti samo teoretska nego iskustvena, doživljena i proživljena. Moramo mjeriti učinke našeg rada da bismo ga mogli usavršavati (9). U ovom slučaju ocjena nije dovoljno dobar pokazatelj uspjeha provedene edukacije, jer ocjena mjeri samo znanje, a to nam nije dovoljno, moramo mjeriti stavove i namjere. U tu je svrhu konstruiran i validiran upitnik namijenjen ispitivanju namjera, stavova i znanja o dojenju učenika i studenata (*Breastfeeding intentions, attitudes and knowledge questionnaire* - BIAKQ upitnik) (10).

Rad ima tri cilja. Prvi je utvrditi namjere, stavove i znanje studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru o dojenju. Drugi je cilj rada utvrditi razlike i značajnost razlika namjera, stavova i znanja studenata redovitog i izvanrednog studija te studenata koji su upisali izborni kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“. Treći cilj rada je utvrditi postoje li razlike u rezultatima studenata na pojedinim ljestvicama i ukupnim rezultatima BIAKQ upitnika u odnosu na spol.

METODE

Istraživanje

Istraživanje je presječno, uspoređuje analizirano svojstvo (namjere, znanje, stavovi o dojenju) u tri skupine studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru. Istraživanje je bilo anonimno, provedeno je online od 14. ožujka do 20. travnja 2020. godine. Odobrenje za istraživanje dalo je Etičko povjerenstvo Veleučilišta u Bjelovaru. Svaki je ispitanik dao informirani pristanak za sudjelovanje u studiji.

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 112-ero studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru, od toga 27-ero redovitih studenata (od 27-ero upisanih studenata 2. godine sestrinstva 100%), 52-je izvanrednih studenata (od 70-ero upisanih studenata 2. godine sestrinstva 74,29%) te 33-je studenata koji su upisali izborni kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“ (od ukupno njih 54-ero koji su upisali navedeni kolegij 61,11%). U istraživanju su sudjelovale 94 osobe ženskog spola (83,93%) i 18 muškog (16,07%). Uvjet za sudjelovanje u istraživanju bila je punoljetnost, status studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru, računalna pismenost, pristup internetu te suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. U istraživanju nisu mogli sudjelovati studenti koji imaju djecu, zbog karakteristika čestica BIAKQ upitnika.

Mjerni instrument

BIAKQ upitnik (*Breastfeeding intentions, attitudes and knowledge questionnaire*) sastoji se od ljestvica namjera, stavova i znanja o dojenju. Čestice namjera se razlikuju oblikom za žene i muškarce, pitanja za muškarce su postavljena u obliku namjere potpore djetetovoj majci. Namjere i stavovi ispitanika iskazani su 5- stupanjskom Likertovom ljestvicom, a ponuđeni odgovori su bili: uopće se ne slažem, uglavnom se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, uglavnom se slažem ili potpuno se slažem. Na ljestvici znanja su ponuđeni odgovori „Točno“ i „Netočno“.

Postupak (metoda)

Studentima 2. godine sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru (redovitim i izvanrednim) te studentima druge i treće godine sestrinstva koji su upisali kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“ ponuđeno je anonimno sudjelovanje u istraživanju. Studente je o istraživanju informirala voditeljica. BIAKQ upitnik je postavljen na sustav e-učenja Merlin te je studentima objašnjeno kako da pristupe upitniku: putem mobitela, svog računala, računala knjižnice ili veleučilišta, čime je

TABLICA 1. Namjere, stavovi i znanje studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru o dojenju (N = 112).

Redni broj čestice BIAKQ upitnika*	Čestice BIAKQ upitnika	Ostvareni bodovi u odnosu na maksimalne (%)			
		Izvanredni studenti	Redovni studenti	Izborni kolegij	Ukupno
N1.	Nakon porođaja ne namjeravam pokušati uspostaviti dojenje, već ću dijete odmah početi hraniti zamjenskom mliječnom formulom ("na bočicu").	97,08	93,33	95,15	95,56
N2.	Ako budem dojila, prestat ću s dojenjem čim počnem raditi, čak i ako moje dijete i dalje traži podoj.	86,25	83,70	87,27	85,93
N3.	Neću dojiti u javnosti, primjerice u restoranu ili parku, makar dijete bilo gladno i tražilo podoj.	82,50	81,48	75,15	80
N4.	Nakon povratka na posao odmah ću dijete početi hraniti zamjenskom mliječnom formulom („na bočicu“).	82,08	77,78	79,39	80,19
N5.	Dojit ću dijete i nakon navršenih godinu dana ako ono to želi.	70,83	77,78	66,67	71,3
N6.	Neovisno o mjestu na kojem se nalazim (kuća, park, ustanova i dr.) ako je moje dijete gladno i traži podoj, dojit ću ga.	71,67	77,78	78,18	75,19
N7.	Povratak na posao neće me spriječiti da nastavim dojiti.	75,83	77,04	73,33	75,37
N8.	Neću dojiti dijete nakon navršene dvije godine, čak ni ako ono to želi.	56,25	57,78	50,30	54,81
N9.	Dojit ću dijete na radnome mjestu za vrijeme stanke za dojenje ako mi otac djeteta pomogne, npr. tako da dijete doveze na posao.	58,33	51,11	55,15	55,56
N10.	Dojit ću po pozivu, tj. na zahtjev djeteta, a ne po fiksnom rasporedu (npr. svaka 3-4 sata)	72,50	76,30	75,15	74,26
S1.	Prema mome mišljenju ugodnije je vidjeti majku kako hrani dijete bočicom nego majku koja doji.	86,25	80,00	84,85	84,26
S2.	Smatram da otac treba pomoći majci koja doji i radi tako da doveze dijete majci tijekom njene stanke za dojenje.	70,83	61,48	73,33	69,26
S3.	Dojenje negativno utječe na majčine radne sposobnosti i karijeru.	92,50	91,85	91,52	92,04
S4.	Nije isplativo ulagati u dojenje ni na osobnoj razini niti na razini društva.	92,50	91,11	92,12	92,04
S5.	Očevi koji prisustvuju skupinama za potporu dojenju mogu naučiti na koje sve načine mogu pomoći majci u započinjanju i održavanju dojenja.	82,92	88,89	93,94	87,78
S6.	Dojenje na javnim mjestima treba zabraniti.	89,58	84,44	93,94	89,63
S7.	Pogrješno je dojiti dijete starije od godinu dana.	86,25	79,26	78,18	82,04
S8.	Majka koja hrani dijete formulom propušta dio zadovoljstva majčinstva.	74,17	71,85	64,24	70,56
S9.	Otac djeteta bi obvezno trebao koristiti dio roditeljskog dopusta kako bi pomogao majci oko dojenja i brige za dijete.	73,75	77,78	76,97	75,74
S10.	Žene ne bi trebale dojiti na javnim mjestima.	84,58	81,48	83,03	83,33
S11.	Poslodavac bi trebao osigurati prostor u kojem će zaposlene majke moći dojiti svoje dijete ili se izdajati bez ometanja, bez obzira obvezuje li ga zakon na to ili ne.	77,08	73,33	73,33	75
S12.	Dojenje na javnim mjestima je prirodno.	81,67	82,96	86,06	83,33
S13.	Ako majka i dijete to žele, smatram da je opravdano dojiti i dijete starije od dvije godine.	70,42	66,67	73,33	70,37
S14.	Informiranost o dojenju može značajno pomoći ocu u pružanju pomoći majci koja doji.	90,42	84,44	94,55	90,19
S15.	Na dan porođaja majka ne bi smjela dojiti dijete, jer se treba odmoriti.	89,58	90,37	90,30	90
S16.	Smatram da je u redu da žena doji na radnome mjestu u stanci za dojenje.	73,75	71,11	78,18	74,44
S17.	Otac nema bitnu ulogu u životu djeteta dok je ono dojeno.	91,67	87,41	92,73	90,93

onemogućeno povezivanje IP adrese računala s identitetom studenta.

Obrada podataka

Bodovanje BIAKQ upitnika provodi se prema uputama priloženim upitniku. Na upitniku namjera i stavova ocjenom pet

se boduje namjera ili stav ispitanika koji je usklađen s preporukama struke, a odgovor potpuno oprečan smjernicama struke bodovan je najlošijom ocjenom - jedan. Ljestvica znanja bodovana je tako da se 0 daje ako je ispitanik netočno odgovorio na pitanje, a ocjena 1 ako je odgovorio točno.

TABLICA 1. Nastavak

Redni broj čestice BIAKQ upitnika*	Čestice BIAKQ upitnika	Ostvareni bodovi u odnosu na maksimalne (%)			
		Izvanredni studenti	Redovni studenti	Izborni kolegij	Ukupno
S18.	Nije dobro dojiti dijete dulje od dvije godine, jer to povećava vezanost djeteta za majku.	72,50	61,48	64,85	67,41
S19.	Osobe koje su imale priliku vidjeti ženu koja doji u javnosti spremnije su i same dojiti ili podržati dojenje u javnosti.	76,67	80,74	79,39	78,52
S20.	Jedna od uloga oca u prvoj godini života djeteta je da pruža majci potporu i svu potrebnu pomoć.	94,17	94,81	98,79	95,74
S21.	Majka bi trebala prvi put podojiti dijete drugi dan nakon porođaja.	84,58	84,44	80,61	83,33
S22.	Djeca hranjena majčinim mlijekom zdravija su od djece hranjene formulom.	88,33	81,48	77,58	83,33
S23.	Zadaća oca djeteta je da prati stanje svoje partnerice i pobrine se da dovoljno jede i odmara se.	91,25	92,59	93,94	92,41
S24.	Dojenje u javnosti širi i promovira kulturu hranjenja majčinim mlijekom kao najboljom hranom za dijete.	82,92	83,70	92,12	85,93
S25.	Muškarac se osjeća zapostavljeno uz suprugu koja doji.	83,75	86,67	95,15	87,96
S26.	Mliječna formula nije adekvatna zamjena za majčino mlijeko.	71,25	74,07	63,03	69,44
S27.	Zakonom bi trebalo onemogućiti ometanje majke koja doji na javnome mjestu.	64,58	69,63	67,88	66,85
S28.	Učenje o dojenju i utjecaju dojenja na razvoj djeteta potrebno je samo ženama, jer je dijete ženina odgovornost.	82,92	80,00	83,03	82,22
S29.	Dojenje u javnosti povećava toleranciju i razumijevanje za dojenje.	79,17	79,26	86,06	81,3
S30.	Majka ne smije dojiti dijete na dan porođaja.	90,83	85,93	87,27	88,52
S31.	Dojenje u javnosti je dio promocije dojenja.	77,50	80,00	82,42	79,63
S32.	Majka treba prvi put podojiti svoje dijete unutar sat vremena od rođenja djeteta.	77,08	66,67	83,03	76,3
Z1.	Djeca hranjena zamjenskom formulom zdravija su od djece hranjene majčinim mlijekom.	83,33	85,19	90,91	86,11
Z2.	Majčino mlijeko pruža djetetu najbolju zaštitu od infekcija.	95,83	100,00	100,00	98,15
Z3.	Dojenje pozitivno utječe na zdravlje doživotno, a ne samo u djetinjstvu.	100,00	92,59	93,94	96,3
Z4.	Sisanje je instinktivna radnja i potreba djeteta.	95,83	100,00	100,00	98,15
Z5.	Dojenje povećava rizik bolesti za majku.	95,83	85,19	96,97	93,52
Z6.	Dojenje se pokazalo korisnim za razvoj emocionalne privrženosti majke i djeteta.	100,00	100,00	100,00	100
Z7.	Majčino mlijeko je siromašno željezom.	97,92	92,59	87,88	93,52
Z8.	Ako je dijete u rodilištu hranjeno mliječnom formulom, nakon povratka kući nije moguće uspostaviti uspješno dojenje.	89,58	81,48	87,88	87,04
Z9.	Dojenje smanjuje rizik bolesti za dijete.	97,92	100,00	96,97	98,15
Z10.	Zamjenska mliječna formula jednako je hranjiva i kvalitetna kao i majčino mlijeko.	85,42	81,48	84,85	84,26
Z11.	Majčino mlijeko nema ljekovita svojstva.	97,92	96,30	96,97	97,22
Z12.	Dojenje stvara zaštitu kod djeteta od zaraznih bolesti i alergija.	97,92	92,59	93,94	95,37
Z13.	Dojenje pospješuje razvoj mozga kod djece.	100,00	100,00	93,94	98,15

*N - čestice BIAKQ upitnika koje se odnose na namjere dojenja

S - čestice BIAKQ upitnika koje se odnose na stavove o dojenju

Z - čestice BIAKQ upitnika koje se odnose na znanje o dojenju

Statistička obrada podataka

Rezultati ispitanika na ljestvicama namjere, stavove i znanja o dojenju prikazani su po svakoj pojedinoj čestici upitnika. Da bi se mogla uspoređivati uspješnost odgovora ispitanika po pojedinim česticama upitnika, izračunat je postotak ostvarenih bodova po svakoj pojedinoj čestici u odnosu na

maksimalni mogući broj bodova po njoj. Maksimalni mogući broj bodova po pojedinoj čestici je umnožak najveće moguće ocjene po toj čestici (za stavove i namjere 5, za znanje 1) i broja ispitanika koji su odgovorili na to pitanje.

U analizi značajnosti razlike rezultata namjera, stavova i znanja studenata redovitog i izvanrednog studija te studenata

TABLICA 2. Značajnost razlike rezultata ispitanika na ljestvicama BIAKQ upitnika prema načinu studiranja, analizirana Kruskal Wallisovim testom (N=112)

Ljestvice BIAKQ upitnika	Redovni studenti (n=27)	Sredina ranga		Hi kvadrat	df	p
		Izvanredni studenti (n=52)	Izborni kolegij (n=33)			
Namjere	58,57	57,32	53,52	0,423	2	0,809
Stavovi	51,02	57,84	58,88	1,035	32	0,596
Znanje	49,5	58,45	59,15	2,015	2	0,365

TABLICA 3. Značajnost razlike ukupnih rezultata ispitanika na BIAKQ upitniku prema načinu studiranja, analizirana jednosmjernom analizom varijance (ANOVA) (N=112)

		Razlika artitm. sredina	St. greška	p	95 % CI Donja granica	95 % CI Gornja granica
Redovni -	Izvanredni	-2,541	5,306	0,881	-15,15	10,07
	Izborni	-3,744	5,805	0,796	-17,54	10,05
Izvanredni -	Redovni	2,541	5,306	0,881	-10,07	15,15
	Izborni	-1,203	4,979	0,968	-13,03	10,63
Izborni -	Redovni	3,744	5,805	0,796	-10,05	17,54
	Izvanredni	1,203	4,979	0,968	-10,63	13,03

Test homogenosti varijance: $F(2,109) = 1,210, p = 0,302$
ANOVA: $F(2,109) = 0,214, p = 0,807$

koji su upisali izborni kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“ postavljena je nulta hipoteza da nema značajnih razlika u namjerama, stavovima i znanju ispitivanih skupina studenata. Varijabla načina studiranja (kategorije: redoviti, izvanredni ili izborni kolegij) definirana je kao prediktor (nezavisna varijabla), a kao ishodi (zavisne varijable) primijenjeni su bodovi ostvareni na ljestvicama upitnika (ljestvica namjera, stavova i znanja) te ukupni bodovi na upitniku (kontinuirana varijabla). Normalnost distribucije rezultata testirana je koeficijentom asimetrije (engl. *skewness*), koeficijentom spljoštenosti (engl. *kurtosis*), histogramom, grafikonom kvantila (engl. Q-Q plot), te Kolmogorov-Smirnovim i Shapiro-Wilkovim testovima, a odstupajući rezultati kutijastim dijagramom (engl. *box plot*). Značajnost razlike ukupnih rezultata BIAKQ upitnika analizirana je jednosmjernom analizom varijance (ANOVA). Značajnost razlike rezultata na ljestvicama namjera, stavova i znanja BIAKQ upitnika analizirana je Kruskal Wallisovim testom.

U analizi značajnosti razlike rezultata namjera, stavova i znanja studenata prema spolu postavljena je nulta hipoteza da nema značajnih razlika između muških i ženskih studenata. Varijabla spol je definirana kao prediktor (nezavisna varijabla, kategorije muški i ženski spol), a kao ishodi (zavisne varijable) primijenjeni su bodovi ostvareni na ljestvicama upitnika (ljestvica namjera, stavova i znanja) te ukupni bodovi na upitniku (kontinuirana varijabla). Značajnost razlike rezultata na ljestvici namjera i ukupnim rezultatima BIAKQ upitnika analizirana je t-testom nezavisnih uzoraka. Značaj-

nost razlike rezultata na ljestvici stavova i znanja BIAKQ upitnika analizirana je Mann-Whitneyjevim testom. Izbor statističke metode je definiran veličinom uzorka i raspodjelom rezultata.

REZULTATI

U Tablici 1. prikazani su namjere, stavovi i znanje o dojenju studenata Stručnog studija sestrinstva Veleučilišta u Bjelovaru. Najlošiji rezultat na pitanjima namjere (< 60% točnih odgovora) postignut je na česticama 8 (Neću doći dijete nakon navršene dvije godine, čak ni ako dijete to želi) i 9 (Dojit ću dijete na radnome mjestu za vrijeme stanke za dojenje ako mi djetetov otac pomogne, npr. tako da dijete doveze na posao) te na česticama 5 (Dojit ću dijete i nakon navršene godine dana ako ono to želi) i 10 (Dojit ću po pozivu, tj. na zahtjev djeteta, a ne po fiksnom rasporedu) (< 75% točnih odgovora). Kod pitanja stava najlošiji rezultati (< 70% točnih odgovora) ostvareni su na 4 pitanja: pitanje 2 (Smatram da otac treba pomoći majci koja doji i radi, tako da doveze dijete majci tijekom njene stanke za dojenje), pitanje 18 (Nije dobro doći dijete dulje od dvije godine, jer to pojačava djetetovu vezanost s majkom), pitanje 26 (Zamjene za majčino mlijeko nisu adekvatna zamjena za majčino mlijeko) i pitanje 27 (Zakonom bi trebalo onemogućiti ometanje majke koja doji na javnome mjestu). Najlošiji rezultat na pitanjima znanja (84,2%) ostvaren je na pitanju 10 (Zamjenska mliječna formula jednako je hranjiva i kvalitetna kao i majčino mlijeko).

TABLICA 4. Značajnost razlike rezultata na ljestvici namjera i ukupnih rezultata ispitanika na BIAKQ upitniku prema spolu, analizirana t-testom nezavisnih uzoraka (N=112)

		Aritm. sredina (SD)	Razlika aritm. sredina	Levenov test (p)	t – test (p)	95 % CI
Ljestvica namjera	Žene (n=94)	37,56 (6,97)	1,230	0,131 (0,718)	0,69 (0,49)	-2,294
	Muškarci (n=18)	36,33 (6,62)				
Ukupni rezultati	Žene (n=94)	182,07 (21,11)	10,68	4,65 (0,03)	1,64 (0,12)	-2,87
	Muškarci (n=18)	171,39 (26,10)				

TABLICA 5. Značajnost razlike rezultata na ljestvici stavova i znanja ispitanika na BIAKQ upitniku prema spolu, analizirana Mann-Whitneyjevim testom (N=112)

		Sredina ranga	Suma rangova	U	p
Ljestvica stavova	Žene (n=94)	59,01	5546,50	610,50	0,062
	Muškarci (n=18)	43,42	781,50		
Ljestvica znanja	Žene (n=94)	55,59	5225,00	760,00	0,453
	Muškarci (n=18)	61,28	1103,00		

U Tablici 2. prikazana je Značajnost razlike rezultata ispitanika na ljestvicama BIAKQ upitniku prema načinu studiranja, analizirana Kruskal Wallisovim testom. Najveću sredinu ranga na ljestvicama namjere ostvarili su redoviti studenti, a najveću sredinu ranga na ljestvici stavova i znanja studenti koji su upisali izborni kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“. No razlike rezultata nemaju statističku značajnost.

U Tablici 3. prikazana je značajnost razlike ukupnih rezultata ispitanika na BIAKQ upitniku prema načinu studiranja, analizirana jednosmjernom analizom varijance (ANOVA). Rezultati ispitanika prema ukupno ostvarenim bodovima na BIAKQ upitniku potvrđuje najbolji rezultat ispitanika koji su upisali izborni kolegij „Suvremene spoznaje o dojenju“ ($M = 181,82$, $SD = 22,211$). Slijede rezultati studenata izvanrednog studija ($M = 180,62$, $SD = 23,984$) te na kraju rezultati redovitih studenata ($M = 178,07$, $SD = 22,780$). No navedene razlike nemaju statističku značajnost.

Tablica 4. prikazuje značajnost razlike rezultata na ljestvici namjera i ukupnih rezultata ispitanika na BIAKQ upitniku prema spolu, analizirana t-testom nezavisnih uzoraka. Na ljestvici namjera veću aritmetičku sredinu rezultata uz približno istu standardnu devijaciju ostvarile su studentice u odnosu na studente. No razlika nema statističku značajnost. U obradi razlika ukupnih rezultata na BIAKQ upitniku, s obzirom na pozitivan tj. statistički značajan rezultat testa homogenosti varijance, trebalo je učiniti korekciju stupnjeva slobode te je očitani rezultat t-testa za 21 stupanj slobode - $p > 0,05$. I ovdje studentice imaju bolji rezultat u odnosu na studente ($M_z=182,07$, $M_M=171,39$) uz male razlike standardnih devijacija. No razlika nije statistički značajna. Rezultat je provjeren neparametrijskim testom za usporedbu rezultata dvaju nezavisnih uzoraka, tj. Mann-Whitneyjevim testom, također bez statističke značajnosti analizirane razlike rezultata ($U = 661,00$, $p=0,143$).

Tablica 5. prikazuje značajnost razlike rezultata na ljestvici stavova i znanja ispitanika na BIAKQ upitniku prema spolu, analizirana Mann-Whitneyjevim testom. Nema statistički značajnih razlika prema spolu u rezultatima studenata na ljestvicama stavova i znanja BIAKQ upitnika.

RASPRAVA

Unatoč vrlo jasnim preporukama UNICEF-a (11), studenti iskazuju najviše neslaganje s namjerom dojenja nakon navršene dvije godine i namjerom dojenja na radnome mjestu. UNICEF-ova preporuka da majci treba osigurati pravo na jednu ili više dnevnih stanki ili na smanjenje dnevnog radnog vremena radi dojenja djeteta, kao i preporuke potpore dojenju na radnome mjestu (u smislu podučavanja zaposlenika o dojenju, pružanje određenog privatnog prostora za dojenje, omogućavanje fleksibilnog rasporeda rada kako bi se podržalo dojenje tijekom rada, pružanje majkama mogućnosti rada na daljinu, rada na pola radnog vremena i produženog porodiljnog dopusta itd.) teško padaju na plodno tlo. Očekivano, navedene namjere prati i negativan stav o dojenju dužem od dvije godine i prema dojenju na radnome mjestu. Zanimljivo je činjenica da dijete rastući prirodno smanjuje broj podoja, te se tako ono prekida prirodno smanjuje broj podoja, te se tako ono prekida prirodnim putem. Problem nastaje tek onda kada dijete u dobi od dvije ili više godina dojenje koristi kao isključiv način suočavanja s frustracijama, zanemarujući druge načine poput zagrljaja, utjehe, razgovora, igre i sl. Doista zabrinjava da 30,56% ispitanika ima stav da je zamjenska hrana jednako kvalitetna kao i majčino mlijeko, što na upitniku znanja prati 15,8% odgovora koji vjeruju da je to i mišljenje struke. Iako je podatak o prednostima prehrane majčinim mlijekom lako pamtljiva informacija, u stavovima dijela mladih ljudi postoji već uvriježen negativan stav na kojemu treba intenzivno raditi da bi se ostvarile željene promjene (12). Nije za očeki-

vati da će sama točna informacija biti dovoljna za promjenu stava, a onda i namjera pa na kraju i ponašanja. Treba uzeti u obzir da se stavovi današnje generacije mladih ljudi razvijaju u narcističkoj kulturi, te da se djeca već u ranoj dobi suočavaju s vrjednovanjem „savršenog“ ženskog (i muškog) tijela, kroz brojne TV reklame i emisije, medijske manifestacije, filmove, modne revije i sl. U toj dobi proživljavaju način prihvaćanja vlastitog tjelesnog izgleda i zadovoljstvo koje iz tog proizlazi. O nizu okolnosti ovisit će koliko će se nekom djetetu nametnuti slika savršenog tijela kao imperativ osjećaja zadovoljstva i sigurnosti, a koliko će svoju vrijednost potvrđivati vlastitim mišljenjem, uvjerenjem, stavovima, ponašanjem i odnosima. Na toj će se osnovi desetak godina poslije prilikom odlučivanja o dojenju kod majki javljati veća ili manja zabrinutost u pogledu utjecaja dojenja na fizički izgled (13). Objašnjenja da se dojke mijenjaju pod utjecajem hormona trudnoće (14) dopire do svijesti roditelja i zdravstvenih djelatnika koliko im to dopušta motivacijsko interesna barijera. Manifestacije poput „Ljepote majčinstva“ nastoje se suprotstaviti kultu „savršenog ženskog tijela“ (koje bi u nekoj fantaziji takvo trebalo ostati vječno i svrha kojeg bi bilo samo pokazivanje i dokazivanje) i u javnosti probuditi svijest o važnosti i vrijednosti ulaganja u prvi i temeljni ljudski odnos, kao dio cjeloživotne investicije roditelja u djetetovu budućnost (15).

Rastužuje podatak kako je stav da bi zakonski trebalo spriječiti ometanje majke koja doji na javnome mjestu sporan čak za 33,15% budućih zdravstvenih djelatnika. Čemu onda javna potpora Ministarstva zdravstva RH dojenju u javnosti, poput „Klupa za dojenje“, „Mjesto za dojenje u restoranu“ i sl. (16)? Doživljaj dojenja na javnome mjestu kao izražavanje seksualnog egzibicionizma upućuje na problem promatrača, koji u toj situaciji razvija unutarnji sukob doživlja žena kao seksualnih bića i kao majki. Iako je sasvim jasno da žena hrani dijete jer je gladno, promatrač reagira na seksualizirani doživljaj koji sam stvara, te ga projicira na ženu koja doji svoje dijete. Nije čudno da se žene suočene s takvim projekcijama okoline uplaše, da izražavaju osjećaj nerвозe, tjeskobe, nelagode, izloženosti, preplašenosti i zbunjenosti (17). U takvim okolnostima je jasno da će se bez potpore zajednice majka teško odlučiti na dojenje javnosti. Cijela je situacija izrazito paradoksalna, u 21. stoljeću, u vrijeme rasta građanskih i političkih sloboda, nama je kao društvu sporno pravo malog ljudskog bića da utaji glad tijekom šetnje parkom. Da cijela situacija bude još više frustrirajuća, obilujemo pozitivnim zakonskim primjerima drugih zemalja (18). Zabrinjava tvrdnja ispitanika da je zamjenska hrana jednako hranjiva i dobra kao i majčino mlijeko (15,18%), usprkos brojnim istraživanjima koja dokazuju suprotno (19). Očito se treba ozbiljno pozabaviti edukacijom studenata sestrinstva o dojenju (20) radi prevladavanja jaza između znanja i stvarnog preporučivanja i poticanja dojenja u kliničkoj praksi (21).

Francesco Branca, direktor Odjela za prehranu i sigurnost hrane SZO-a, naglašava da je „agresivno plasiranje nadomjestaka za majčino mlijeko, posebno putem zdravstvenih djelatnika kojima roditelji vjeruju u prehrani i zdravstvenim savjetima, glavna prepreka za poboljšanje zdravlja novorođenčadi i djece u cijelom svijetu“ (22). Zabrinjava nesrazmjernost potrebe za potporom majkama koje doje i ponašanja zdravstvenih djelatnika, pri čemu je problem ne samo u nedostatku znanja nego i u vještini savjetovanja. Čak i sama pasivnost bolničkog osoblja prema dojenju u rodilištu negativno utječe na uspješnost dojenja. Osobna motiviranost i zainteresiranost zdravstvenih djelatnika odražava se na uspješnost dojenja njihovih pacijentica (23). Time je težište odgovornosti za sadašnje stanje dojenja u svijetu jasno prebačeno na same zdravstvene djelatnike. Rezultati provedenog istraživanja upućuju na nezadovoljavajuću kakvoću namjera, stavova i znanja studenata u svim uspoređivanim skupinama. Rješenje tog problema je stvaranje i provođenje kvalitetnih dobro strukturiranih edukativnih programa o dojenju za učenike i studente, koji će se kontinuirano provoditi a rezultati rada se periodički evaluirati. Želimo li biti potpuno iskreni, treba osigurati i kontinuitet stručne potpore svim zdravstvenim djelatnicima koji se brinu o ženama i dojenčadi i nakon završetka redovitog školovanja, jer nije samo znanje studenata o dojenju nezadovoljavajuće (24).

Suprotno očekivanom, prema literaturi muški studenti su pokazali bolje znanje o dojenju (razlika nije statistički značajna). Moguće objašnjenje je u malom broju muških ispitanika i pretpostavci da su se sudjelovanju u istraživanju odazvali najmotiviraniji, a ti raspolažu boljim znanjem o dojenju. Očekivano, na ljestvici stavova i namjera rezultati studenata u odnosu na studentice su lošiji, ali bez statističke značajnosti. Raskorak znanja i stavova upućuje na zbunjenost i nedosljednost muških ispitanika u pitanju dojenja (25). Činjenica je da se muškarci s obradom teme dojenja kasnije susreću nego žene, jer njihovo tijelo nije biološki determinirano da se mijenja dolaskom potomstva, pa su i slabije motivirani za tu temu. Znanju i stavovima muškaraca o dojenju treba posvetiti posebnu pozornost zbog njihovog snažnog utjecaja na majke u pogledu inicijacije i trajanja dojenja (26, 27). Posebno trebamo biti ustrajni i pozorni kad je riječ o zdravstvenim djelatnicima, koji u slučaju sukoba osobnog i profesionalnog stava neće moći dobro obavljati savjetovanje roditelja u pogledu dojenja (28).

Ograničenje studije je nedostatak informacija o razlikama u namjerama, stavovima i znanju studenata prije početka fakultetskog obrazovanja, jer su te razlike mogle utjecati na njene rezultate. Poseban je problem slab odziv muških ispitanika, što govori o njihovom slabom interesu za ovu temu. Nije dobro što je istraživanje ograničeno na jedan fakultet i jedno područje. Zbog navedenih nedostataka autori

planiraju provesti veće istraživanje u suradnji s kolegama drugih regija.

ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem je potvrđeno da je znanje ispitivanog uzorka studenata o dojenju nedostavno. Znatno veći problem su njihovi stavovi i namjere koji odstupaju od uputa struke. Težinu problema treba sagledati u kontekstu činjenice da će dio tih studenata raditi neposredno na poslovima promocije i potpore dojenju u ambulancama primarne zdravstvene zaštite, pedijatrijskim odjelima, rodilištima, patronažnoj službi, medicinskim školama. Edukaciju o dojenju je Ministarstvo znanosti i obrazovanja odobrilo u srednjim školama od 2019. godine, a u višim i visokim školama njeno provođenje ovisi o odluci pojedinog veleučilišta. No nedostaje strukturirani program edukacije o dojenju i kontinuitet njenog provođenja tijekom školovanja. Iako to nije predmet ovog rada, radovi drugih autora potvrđuju da su znanje i stavovi zdravstvenih djelatnika koji su završili redovito obrazovanje nedostavni i sa strukom nedovoljno usklađeni. Kao i u drugim segmentima medicine i na području znanja o majčinom mlijeku, dojenju, uvođenju komplementarne hrane, učincima na zdravlje majke i djeteta itd., neprekidno se dolazi do novih i provjerenih spoznaja, pa je znanje sadašnjih i budućih zdravstvenih djelatnika potrebno neprestano ažurirati recentnim spoznajama, a njihove vještine utjecaja na roditelje usavršavati učenjem individualnih i skupnih tehnika usmjerenih korekciji nezdravih i nepoželjnih namjera i stavova. Da bismo mogli vrjednovati uspješnost edukacije o dojenju i da bi postignuti rezultati bili vjerodostojni i podnijeli kritičku znanstvenu analizu, ne može ih se mjeriti školskim ocjenama, koje često nisu objektivni pokazatelj znanja, sposobnosti i vještina učenika, a još manje njihovih namjera i stavova. U evaluaciji uspješnosti edukacije o dojenju nužno je služiti se specijaliziranim i validiranim upitnicima o dojenju.

LITERATURA

- Silvestre PK, Carvalhaes MADBL, Venâncio SI, Tonete VLP, Parada CMGD. Breastfeeding knowledge and practice of health professionals in public health care services. *Rev Lat Am Enfermagem*. 2009;17:953-60. doi: 10.1590/S0104-11692009000600005
- Vandewark AC. Breastfeeding attitudes and knowledge in bachelor of science in nursing candidates. *J Perinat Educ*. 2014;23:135-41. doi: 10.1891/1058-1243.23.3.135
- Hrvatska komora primalja. Međunarodni pravilnik o marketingu nadomjestaka za majčino mlijeko. Dostupno na: <https://www.komora-primalja.hr/datoteke/MEDJUNARODNI%20PRAVILNIK%20%20MARKETINGU%20NADOMJESTAKA%20ZA%20MAJČINO%20MLIJEKO.pdf> (pristupljeno 10.11.2020.).
- Hernández-Cordero S, Lozada-Tequeanes AL, Shamah-Levy T I sur. Violations of the International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes in Mexico. *Matern Child Nutr*. 2019;15:e12682. doi: 10.1111/mcn.12682
- Čatipović M, Fehir Šola K, Bundović R, Grgurić J. Ljekarne prijatelji dojenja. *Medix*. 2017;23:78-80.
- Smith JP. A commentary on the carbon footprint of milk formula: harms to planetary health and policy implications. *Int Breastfeed J*. 2019;14:49. doi: 10.1186/s13006-019-0243-8
- UNICEF. Research on allergies. Dostupno na: <https://www.unicef.org.uk/babyfriendly/news-and-research/baby-friendly-research/infant-health-research/infant-health-research-allergies>. (pristupljeno 10.11.2020.).
- Lodge CJ, Tan DJ, Lau MXZ I sur. Breastfeeding and asthma and allergies: a systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatr*. 2015;104:38-53. doi: 10.1111/apa.13132
- WHO. Protection, promotion, and support of breastfeeding in facilities providing maternity and newborn services: the revised Babyfriendly Hospital Initiative 2017. Dostupno na: <https://www.who.int/nutrition/events/consultation-protection-promotion-support-breastfeeding-draftdocument.pdf?ua=1> (pristupljeno 10.11.2020.).
- Čatipović M, Marković M, Grgurić J. Development and validation of a questionnaire on breastfeeding intentions, attitudes and knowledge of a sample of Croatian secondary-school students. *Children*. 2018;5:1-16. doi: 10.3390/children5050056
- UNICEF. Breastfeeding impact on child survival and global situation. Dostupno na: https://www.unicef.org/nutrition/index_24763.html (pristupljeno 10.11.2020.).
- Brockway M, Venturato L. Breastfeeding beyond infancy: a concept analysis. *J Adv Nurs*. 2016;72:2003-15. doi: 10.1111/jan.13000
- Dingfelder SF. Reflecting on narcissism: are young people more self-obsessed than ever before? Dostupno na: <https://www.apa.org/monitor/2011/02/narcissism> (pristupljeno 02.09.2020.)
- Cox DB, Kent JC, Casey TM, Owens RA, Hartmann PE. Breast growth and the urinary excretion of lactose during human pregnancy and early lactation: endocrine relationships. *Exp Physiol*. 1999;84:421-34. PMID: 10226182
- Čatipović M, Šelović Bobonj G, Kudlač M, Bacalja V, Šulentić A, Grgurić J. Uloga pedijatrije u promicanju dojenja u zajednici. *Paediatr Croat*. 2017;61:27-32.
- Ministarstvo zdravstva. Nacionalni program za zaštitu i promicanje dojenja za razdoblje od 2018. do 2020. godine. Dostupno na: <https://zdravlje.gov.hr/programi-i-projekti/nacionalni-programi-projekti-i-strategije/ostali-programi/nacionalni-program-za-zastitu-i-promicanje-dojenja-za-razdoblje-od-2018-do-2020-godine/3242> (pristupljeno 16.08.2020.)
- Sheehan A, Gribble K, Schmied V. It's okay to breastfeed in public but ... *Int Breastfeed J*. 2019;14:1-11. doi: 10.1186/s13006-019-0216-y
- Wikipedia. Breastfeeding in public. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Breastfeeding_in_public (pristupljeno 16.08.2020.).
- Del Ciampo LA, Del Ciampo IRL. Breastfeeding and the benefits of lactation for women's health. *Rev Bras Ginecol Obstet*. 2018;40:354-9. doi: 10.1055/s-0038-1657766
- Čatipović M, Pirija B, Marković M, Grgurić J. Breastfeeding intention and knowledge in secondary-school students. *Acta Clin Croat*. 2018;57:658-68. doi: 10.20471/acc.2018.57.04.08
- Radzimirski S, Callister LC. Health professionals' attitudes and beliefs about breastfeeding. *J Perinat Educ*. 2015;24:102-9. doi: 10.1891/1058-1243.24.2.102
- UN News. Countries need to do more to stop harmful marketing of breast-milk substitutes. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2020/05/1064972> (pristupljeno 11.11.2020.)
- Bibbins-Domingo K, Grossman, DC, Curry SJ I sur. Primary care interventions to support breastfeeding: US Preventive Services Task Force recommendation statement. *JAMA*. 2016;316:1688-93. doi: 10.1001/jama.2016.14697
- U.S. Department of Health and Human Services. The Surgeon General's Call to Action to Support Breastfeeding. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK52691/> (pristupljeno 10.11.2020.).

25. Lee JY. Effects of educational intervention about breastfeeding on university students' knowledge and attitudes toward breastfeeding: focusing on gender differences. *Korean J Commun Nutr.* 2018;23:1-12. doi: 10.5720/kjcn.2018.23.1.1
26. de Azevedo SJS, dos Santos FAPS, Vieira CENK, Mariz LS, da Silva AN, Enders BC. Knowledge of man about breastfeeding. *Acta Scientiarum.* 2016;38:153-15. doi: 10.4025/actascihealthsci.v38i2.28165
27. Mannion CA, Hobbs AJ, McDonald SW, Tough SC. Maternal perceptions of partner support during breastfeeding. *Int Breastfeed J.* 2013;8:4. doi: 10.1186/1746-4358-8-4
28. Almeida, JMD, Luz SDAB, Ued FDV. Support of breastfeeding by health professionals: integrative review of the literature. *Rev Paul Pediatr.* 2015;33:355-62. doi: 10.1016/j.rpped.2014.10.002

SUMMARY

Intentions, attitudes and knowledge about breastfeeding tested in a sample of nursing students at Bjelovar University

Marija Čatipović, Karolina Lipak Štefančić, Mirna Žulec, Zrinka Puharić

The knowledge, attitudes and intentions of health professionals about breastfeeding are important not only because of their personal decisions but also for their professional approach to the future or young parents regarding initiation and maintenance of breastfeeding. This study aimed to determine intentions, attitudes and knowledge about breastfeeding among students of nursing at the University of Bjelovar. Data were collected by a validated questionnaire. Differences in outcomes by study type (full-time and part-time students and students motivated for additional breastfeeding education) and gender were analysed by t-test and Mann-Whitney test. The worst results on the BIAKQ questionnaire on the particles of intent were achieved by students in terms of breastfeeding after the age of two and breastfeeding in the workplace, on the particles of attitudes regarding father's help to the mothers who are breastfeeding in their workplace, breastfeeding for more than two years, equivalent food and breast milk, and legal regulations on the right to breastfeed in a public place. The worst result on the knowledge particles was achieved in terms of nutrition and quality of substitute food in relation to breast milk. The results of the students did not differ statistically significantly according to the way of studying or gender, the closest significance was the difference in the attitudes of female and male respondents ($p=0.06$). In conclusion, the knowledge of students is insufficient, and a much bigger problem is their attitudes and intentions that deviate from the instructions of the profession. This leads to the realization of the necessity of structured continuous education on breastfeeding in order to update knowledge about the importance of breastfeeding and breast milk with recent knowledge and practice individual and group techniques aimed at correcting unhealthy and undesirable intentions and attitudes about breastfeeding. The results of such education cannot be measured by school grades (because they do not respect intentions and attitudes), but by specialized validated questionnaires.

Key words: BREASTFEEDING: EDUCATION